

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף לב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם מותר לטעון טענת שקר כדי להגיע לאמת?

מבואר בגמ' ערער על קרקע חברו, אמר המוחזק רכשתי ממך את הקרקע והנה השטר, אמר המערער השטר מזויף. גחן ולחש המחזיק לרבה, באמת השטר מזויף, אולם היה לי שטר מעולה ואבד, אמרתי אחזיק בשטר כל שהוא. על זו הדרך מביאה הגמ', מעשה בהלוואה, שאמר הלווה שטר מזויף, ואמר המלווה אמת מזויף אולם שטר היה לי ואבד, והביאה הגמ' שבשני המקרים חלקו רבה ור"י, האם אומרים מה לי לשקר או לא.

ברשב"ם הביא ג' ביאורים מה הכוונה "שטר זיפא" האם הכוונה שטר אמנה, שאין הוא שטר מזויף ממש אלא שלא נכתב על הנושא המדובר במכירה. או שזיף שטר אף שהעדים טועים, או שבאמת היה שטר מזויף עם עדי שקר. הרשב"א הביא מהרמב"ן והסכים עמו שהוא הפירוש הנכון, שהשטר היה כדינו רק עדיין לא היה מקיים, וסבר רבה שא"צ לקיימו מחמת נאמנותו של התובע, אלא רב יוסף לא הסכים עמו בסוגיא.

ויש לברר בסוגיא זו, האם מותר / ראוי לעשות כן, התובע שיוזע את האמת אך לא יכול להוכיח כפי אמתיות דבריו, האם יוכל לשקר לטעון טענה שאינה בתכלית האמת, כדי להגיע לדין אמת. או שגם בזה יש לתא דשקר.

הרשב"א בתשובה (חלק ג, פא) הביא את דברי הסוגיא לפנינו ונזקק לשאלה, האם מצד עבד איננו דינא לנפשיה יהיה מותר לשנות מן האמת, כדי להוציא ממון שבידוע לו שהוא שלו, רק לא יוכל להוציא בדיינים, כתב הרשב"א כך "חס ליה לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא, ואפילו במקום פסידא, דכתיב "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב".

וגדולה מזו אמרו בפרק שבעות העדות, שאפילו באומר אמת, אלא שהדבר אינו על אותו דרך שאמרו, אסרו, וכדאמרין התם מנין לשלמה שהפקידו אצל אחד, וכפר בזה, מנין שלא יאה אחד תובע, ושנים מעידים, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. וזה ודאי אמת, כמו שמעידין אלו שהממון הופקד בידו בפניהם, ואפילו הכי, כיון שהן אומרים בתורת עדות, אסור. אלא שכל מקום שיש מינו, אנו מאמינים שהאמת כמו שטוען, שאלו בא לשקר, היה לו לטעון טענה אחרת בשקר, שהיה נאמן בה. והואו דפרק חזקת הבתים (הסוגיא לפנינו), לא אמרו שיהא מותר לו לעשות ולטעון כן, אלא כל שטען, מאמינין אותו משום מגו, למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה. ותדע לך, דאי מהתם, נימא דשרי נמו למיעבד שטר דזיפא כי התם? וחס לנו לומר כן, אלא ודאי שניו השקר ואהוב הלאה ואין תמורתו כלי פז!!! עכ"ל. (מדברי הרשב"א בתשובה נראה שלמד בסוגיא לא כדברי הרמב"ן שהביא בסוגיא לפנינו, שהרי בתשובה היה לו צד שמכך יאה מוכח שמותר לזיף שטר כאשר יודע בבירור שהדיון עמו, והכריח לא כך אלא ששניו השקר ואהוב האמת, אולם בסוגיא לפנינו כל הדין לדעת הרמב"ן והרשב"א הוא בשטר שאינו מקיים, א"כ יותר הדיון מוטל על הבי"ד לבדוק בזה השטר, מאשר על התובע, ולמעשה הרשב"א בתשובה חלק ג, ד כתב להדיא שהשטר בסוגיא לפנינו היה מזויף בתכלית הדין, ויש ליישב, וד"ק. החתם סופר בתשובה (ח"מ חלק ה, ט) דן בשטר שבא ליד הדיינים וראו שיש מחיקה בסכום הלוואה ועיי"ש בארכה, ונוקט בסוף דבר תשובתו שאין המזיין יפסל לשבועה, ותמה על השואל שהסיק שמי שזיף שטר נפסל לעדות ומנין להוציא הנחה זו, והוכיח מגמ' בכתובות והתוס' שאין שחר ליסוד זה, וכתב וז"ל "ולא נפסל בזה כי אדם עושה כל טעדיקו להציל ממנו של עצמו כשיוזע שהדיון עמו ואינו יכול לדון עם שהתקיף ממנו".

שורש הדין, שאסור לשקר כלל וכלל, נלמד בעיקר הדין כלפי עדות בבית דין, אולם מכאן למדו הקדמונים אף לשאר נושאים שבין אדם לחברו. וננסה בס"ד ללבן את הנושא בקצרה.

אמרו בב"ק (קה, ב) "אמר רב ששת הכופר בפקדון וכו' ותנא תונא וכחש בה למדנו עונש אזהרה מנין תלמוד לומר "לא תכחשו" (ויקרא יט, א) וכו'. מבואר בדברי הגמ' שאיסור שקר שייך אך ורק בדיני בית הדין והמסתעף להגדרת "עדות שקר" הכחשה בשבועה וכד', אך מהיכן למדנו שאסור לשקר בשאר ענייני בין אדם לחברו.

בפרשת מטות אמרה תורה "מדבר שקר תרחק" (שמות כב, ו), בפשטות רוב מפרשי התורה הקדמונים ביארו שאף פסוק זה מושתת על השקר כלפי דיני בית הדין. אמנם בחרדים (פרק יב) במצוות עשה מן התורה התלויים בפה וכו', (סעיף כו) מצוות עשה לדבר אמת אפילו במילי דעלמא שנאמר "מדבר שקר תרחק".

ע"י במשנה באבות (א, ט) "והוי זהיר בדברך שמה מתוכם ילמדו לשקר", חלק ממפרשי המשנה ביארו שאף משנה זו מתייחסת לעדים בבית בבי"ד וכו'. ע"י שם בפירוש הגאון שביאר מהתרחק מן השקר והגורם לו, יש במשמעותו שזה ענין כללי.

גמ' בסוטה (מב, ב) ד' כיתות אינן מקבלות פני שכניה ובתוך הדברים נזכר "כת שקרנים" דכתיב "דבור שקרים לא יכון (תהלים קא). בסנהדרין (צב, א) כל המחליף דיבורו כאילו עובד ע"י".

רבינו בחיי (בגדים טז, כ) הסמיך את העניין שאסור לשקר ע"פ הפסוק "צדק צדק תרדוף", שכל אדם מיישראל יזהר בדיבור ובמעשהו.

רבינו יונה (שערי תשובה, שער השלישי אות קעח והילך) האריך לבאר שיש ט' חלקים בכת שקרנים, ועיין שם בפרטים. אך השריש את הדבר בספרו "ספר היאגה" וזמאוד היזהר שלא לשקר אפילו בדבר הבאי כי חלול ד' יש בדבר וכו'.

בפלא יועץ ("ח"ב ערך שקר) הביא את הפסוק "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב" (צפניה ג, יג), והאריך לבאר את חומרת העוון של "שקר" הן בבין אדם לחבירו והן בין רב לתלמידו, והוסיף שצריך הרב להיזהר מלשאול תלמידיו שאלות מביכות שלא יתרגלו לשקר.

ויסוד הדבר כפי שביאר מו"ר הגר"א עוזר שליט"א (שיחה ע"ה תשע), שרחמנא אמר בדיון התורה תריג עשין ולאויים, ובאז חז"ל והעמידו לנו את שורשי הדברים, ללמדנו בינה והשכל שבכל אחד ואחד מן המצוות או הלאוים יש "אביזריהו", היינו תוכן פנימי, והרחק מן הכיעור והדומה לו. וכשם שמצאנו בדברי חז"ל שלא של רציחה וכל בנתוכו אף הלבנת פני חברו! על פניו אין הנידון דומה לרצח, האם נוכל לדמות מסברא חיצונית "מלבין פני חברו", לנוטל נשמתו ומהווי חייו של חברו? אלא חז"ל בעומק הישירות ועומק דין האמת שהנחילו לנו לעד, הורו לנו שהלבנת פני חברו ברבים יש בו מן האיסור הגמור של "רוצח", כך הוא בכל מצווה ומצווה, כך הוא בלאו של שקר שיעקרו נאמר בבי"ד, אך הורונו חז"ל אף כלפי בין בני אדם ושאר עניינים שאינם בתכלית הדיוק שיעקרו "שקר".

מינו להוציא

בביאור שיטת רב יוסף שהשטר הוא חספא בעלמא ולא ניתן להוציא ע"י מן המוחזק. למדו תוס' ב' ביאורים, דעת ריב"ם שלא אומרים מינו להוציא, מינו מועיל להחזיק ממון, או אם יש הכחשה למוחזקותו יכול לבטל את ההכחשה ע"י מינו, אולם כאן שאין לו אחיזה אמיתית בקרקע, וכל מה שנרצה להוציא מחזקת מרא קמא זה יהיה ע"פ מינו, לא אומרים בכה"ג מינו. דעת ר"י, שלא אומרים מינו המובסע על שקר בתחילתו, או משום שמוגדר כחוזר וטוען. (ע"י דברות משה הערה כב, במה שביאר איך ניתן ללמוד בלא טענת חוזר וטוען, ועיי"ש בארכה שלכך גחן ולחשי על אזורו של רבה. ועיי"ש)

בפשטות מבואר בדברי התוס', שנחלקו רבה ורב יוסף האם אומרים מינו להוציא או לא. בתוס' (ד"ה הילכתא) פסקו שאמנם לא אומרים מינו להוציא, אולם בכה"ג שיש שטר אומרים מינו להוציא.

יסוד דברי התוס' שלא אומרים מינו להוציא, הוא אחד מכללי המיגו המורכבים שבהלכות מחנות, ובראש צריך להשכיל, לאחר שביררנו לעיל בעיונים על הדף, דף ל את נושא המיגו, שיש בכוחו כטענה ובי"ד נזקקים אף לטענתו שלא טען, א"כ מדוע לא יועיל להוציא ממון ע"פ טענה זו, אם היא טענה בהלכות דיינים?

הרשב"א בתשובה (חלק ג, שג) עמד על הדבר, והוסיף בתוך דבר השאלה, אם מינו מועיל מהתורה, מה ההבדל בין להוציא ממון או לאפוקי ממון. ונוטל בדבריו לסבור כחו השיטות שאומרים מינו להוציא ממון, אולם ביאר את הסברא מדוע לא להוציא ממון ע"י מינו, שדי לנו אם נעמיד את הממון בחזקתו באותה טענה שבעצם לא טען. ועיי"ש באריכות דבריו.

בקצות החושן (פב, ט) ביאר שחזקת ממון עדיפא כנגד מינו. וביארו דבריו ע"פ מה שכתב הב"י (ח"מ טו) שהגדרת מינו זה אומדנא לדיינים ואין להוציא ממון ע"פ אומדנא, אלא רק להחזיק. אמנם באגרות משה (חלק א ח"מ כד) ביאר שאף אם נבין בהגדרת מינו, שהיא טענה מוחלטת, אולם לשנות מצב ולהוציא ממוחזק לא מועיל טענה אלא עדות ברורה.

סיכום הדף

נושא היום: זילותא דבית דין, מה לי לשקר

התבאר בשיטת ר"י שלאחר ששאלוהו מדברי הברייתא בעדות אשה, **סבר** שחוששים לזילותא דבית דין. **ולמעשה** במעשה שהיה פסק שלא חוששים לזילותא דבי"ד, **ומשום שפסק כתנאים** שסברו שאין חוששים. **שיטת רבי יהודה** שאין מעלים אדם לכהונה על סמך עדות של עד אחד. **דעת ר"א**, שאמר רבי יהודה דווקא במקום שיצא ערער על כהונתו, ובלא ערער סומכים על עד אחד. **דעת רשב"ג** בשם ר"ש בן הסגן, שמעלה ש"פ עד אחד. **ורצו לומר שחלקו** מה מוגדר "ערער" **לדעת ר"א** דעת גורם ערער. **ולרשב"ג**, שניים. **דוחה הגמ'**, שהרי אמר ר"י"ח אין ערער בפחות משניים. **אלא** החזיקו באביו שהוא כהן, ויצא קול שהאדם לפנינו הוא בן גרושה או חלוצה, **והורידו** אותו מכהונה מחמת הקול. בא עד אחד והיעיד על כשרותו, **והעלו** אותו לכהונה, באו עדים שהוא אב לבסוף באו שני עדים והיעידו שהוא כהן לא נעלה. **אלא כו"ע** סברו שלא חוששים לזילותא את שני העדים שבאו בנפרד לעדות אחת, **ונחלקו** בחשש זילותא דבי דינא. **לר"א** חוששים ולכן לא נעלהו כהונה. **לרשב"ג** אין חוששים ונעלהו לכהונה. **שאל ר"א** אם חוששים לזילותא דבית דין אף אם לבסוף באו שני עדים והיעידו שהוא כהן לא נעלה. **אלא כו"ע** סברו שלא חוששים לזילותא דבית דין (וכך סבר ר"י), ונחלקו האם מצרפים את שני העדים שבאו בנפרד. **ונחלקו במחלוקת תנאים**, **לרבנן** עדים מעידים רק באופן שראו ביחד. **לרבי יהושע בן קרחה** מועילה עדותם אף אם העידו בזה אחר זה. **לרבנן** מתקבלת העדות רק כאשר העידו בבי"ד ביחד. **לרבי נתן**, מקבלים עדותם אף אם יעידו בימים נפרדים.

ערער על קרקע חברו, אמר המוחזק רכשתי ממך את הקרקע והנה השטר. **אמר המערער** השטר מזויף. **גחן ולחש** המחזיק לרבה, באמת השטר מזויף, אולם היה לי שטר מעולה ואבד, אמרתי אחזיק בשטר כל שהוא. **אמר רבה** נאמן במה לי לשקר, שהיה אומר ששטר זה טוב. **אמר רב יוסף** איך ניתן לסמוך על השטר והרי הוא כחרס בעלמא.

תבע את חברו מאה זוז והוציא שטר הלוואה, **אמר הלווה** שטר זה מזויף, **גחן ולחש** המלווה באמת השטר מזויף, אולם היה לי שטר מעולה שאבד. **האמינו** רבה במה לי לשקר שהיה אומר שהשטר טוב. **אמר רב יוסף** אין סומכים על השטר שהרי הוא כחרס. **פוסק רב אידי בר אבין**, שהולכים בתר המוחזק. **בגידו** של קרקע כרבה שהקרקע אצל המחזיק. **ובגידו** של מעות, כתב יוסף שהממון בחזקתו.